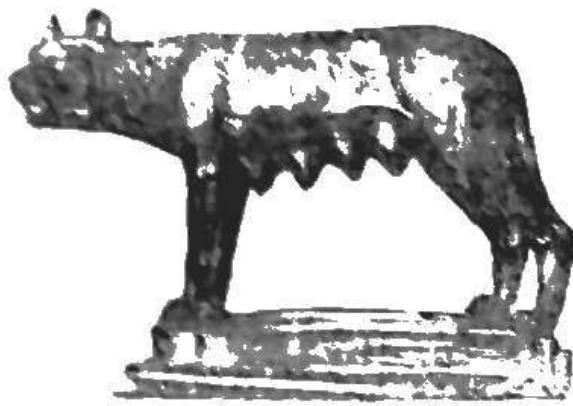

— LUCAIN — LA GUERRE CIVILE (LA PHARSALE)

TOME II
LIVRES VI-X

TEXTE ÉTABLI ET TRADUIT
PAR
A. BOURGERY
Docteur ès lettres
Professeur agrégé au lycée Henri-IV
ET
Max PONCHONT
Docteur ès lettres
Professeur de première supérieure au lycée Lakanal

PARIS
SOCIÉTÉ D'ÉDITION « *LES BELLES-LETTRES* »
95, BOULEVARD RASPAIL, 95

—
1929

Tous droits réservés.

SIGLA.

Codices quorum variae lectiones in omnibus locis laudantur :

V = Vossianus XIX q. 51 saec. x.

M = Montepessulanus H 113 saec. ix aut x.

Z = Epternacensis siue Parisinus bibl. nat. lat. 10.314
saec. x.

P = Colbertinus siue Parisinus bibl. nat. lat. 7502
saec. x.

U = Vossianus alter XIX f. 63 saec. x.

G = Gemblacensis siue Bruxellensis bibl. Burgundicae
5330 saec. x aut xl.

S = Sangermanensis siue Parisinus bibl. nat. lat. 13045
saec. x.

O = Puteanus siue Parisinus bibl. nat. 7900 A saec. x.

C = lemmata codicis Bernensis 370 saec x [C^a prius lemma ; C_b alterum lemma eiusdem loci, cum discrepant].

Horum codicum praeter VMZ aperte mendosa prae-
termisi; huc accedunt :

v = fragmenta inter Vindobonensem (lat. rec. 85) et
Neapolitanum (IV a 8) codices rescriptos diuisa,
saec. v (?).

λ = fragmenta codicis rescripti Palatini 24 saec. iv (?).

π = fragmenta codicis rescripti Parisini 10.403
saec. ix.

Codices qui passim laudantur :

F = Vaticanus 3284 saec. xi.

- L** = Laurentianus Sanctae Crucis plut. XXIV sin. cod. 3
saec. XI.
- A** = Ashburnhamensis siue Parisinus bibl. nat. lat.
nouv. acq. 1.626 saec. XI.
- B** = Bernensis 45 saec. XI.
- E** = Erlangensis 304 saec. X
- N** = Nostradamensis siue Parisinus bibl. nat. lat. 17001
saec. XI.
- Prima manus, correctoribus opposita, indice « »,
corrector minuscula littera designatur.
- C V G** = commentum uel adnotationes in codicibus
C U G.
- Compendia* : *cell.* = optimi codices [et correctores
horum codicum] praeter eos quorum uaria lectio
laudatur. — *detr(l).* = deterior(es) i. e. codices post
saec. XI scripti. — *sapr.* = suprascripsit vel supra-
scriptus. — *eras.* = erasit — *corr.* = correxit —
exp. = expunxit. — *om.* = omisit. — *ras.* = rasură —
PR = Priscianus (*Corpus gramm.* lat. recensente
Keil). — **IS.** = Isidori Origines. — **LAC.** = Lactantii
Placidi in *Thebaida* (rec. Jahnke).

et grauis in geminum uergens caput amphisbaena
 et natrix violator aquae iaculique uolucres 720
 et contentus iter cauda sulcare parias
 oraque distendens audius fumantia prester,
 ossaque dissoluens cum corpore tabificus seps,
 sibilaque effundens cunctas torrentia pestes,
 ante uenena nocens, late sibi summouet omne 725
 uulgus et in uacua regnat basiliscus harena.
 Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
 serpitis, aurato nitidi fulgore dracones,
 letiferos ardens facit Africa; ducitis altum
 aera cum pinnis armentaque tota secuti 730
 rumpitis ingentes amplexi uerbere tauros;
 nec tutus spatio est elephans : datis omnia leto,
 nec uobis opus est ad noxia fata ueneno.

Has inter pestes duro Cato milite siccum
 emetitur iter tot tristia fata suorum 735
 insolitasque uidens paruo cum uulnere mortes.
 Signiferum iuuenem Tyrrheni sanguinis Aulum
 torta caput retro dipsas calcata momordit.
 Vix dolor aut sensus dentis fuit, ipsaque leti

710 uergens : sur- Gv || amphisbaena : amphisibena
 Umr amphibena [s et i uariis manibus supra y] Z ||
 720 natrix : rinatrix is XII. 4, 29 || iaculi : iacuit G¹ ||
 721 et : quo is ibid. 27 || contestus Z¹ || parias [r in ras.
 Z¹] : carcas M^{PP} paryas mu paroeas z² paro'as S pharias
 [fa. C] GQCuz¹ || uide 716 || 722 fumantia : spu- ZGmu ||
 praestet Z tet in ras. z² corr. z² || 723 seps [ep in ras. G] :
 spes M^{PP} || 724 cunctas torrentia : cunctasunt rentia Z¹ ||
 726 basilicetus G¹ || 728 orato Z¹ || auro toniti difulsore
 ptos Z¹ || 732 om. U¹ || datis [tis in ras. z]
 730 uidens : -et VZ'g || uulnere : puluere u || mortes :
 mon- M^{PP} || 737 thiereni Z || sanguininis Z¹ || 738 torta
 que leti : quieti M^{PP}

frons caret inuidia, nec quicquam plaga minatur.
 Ecce subit uirus tacitum, carpitque medullas 741
 ignis edax calidaque incendit uiscera tabe;
 ebbit humorem circum uitalia fusum
 pestis et in sicco linguam torrere palato
 coepit. Defessos iret qui sudor in artus 745
 non fuit, atque oculos lacrimarum uena refugit.
 Non decus imperii, non maesti iura Catonis
 ardente tenuere uirum, ne spargere signa
 auderet totisque furens exquireret aruis,
 quas poscebat aquas sitiens in corde uenenum. 750
 Ille uel in Tanain missus Rhodanumque Padumque
 arderet Nilumque bibens per rura uagantem.
 Accessit morti Libye, fatique minorem
 famam dipsas habet terris adiuta perustis.
 Scrutatur uenas penitus squalentis harenae; 755
 nunc redit ad Syrtes et fluctus accipit ore,
 aequoreusque placet, sed non et sufficit, humor;
 nec sentit fatique genus mortemque ueneni,
 sed putat esse sitim, fetroque aperire tumentis
 sustinuit uenas atque os implere cruento. 760
 Iussit signa rapi propere Cato; discere nulli

741 subito Z o exp. || uirus : -os P -tus G* || 742 cal-
 uida Z* || tabe : -es z || 744 linguam : -a Z linqua
 a in ras?; P || torrere : ter- M'P || 746 oculos : -o
 P || 747 non maesti : mestiti Z* || 748 ne ZG : nec
 M'P quib[us] et in ras. m || 749 auderet [u in ras.
 pro n? z] : Audere id M'P || furens : fer- Z* || exquireret :
 -ere M'P || aruis G : causis M' cauris P agris VZUM ||
 751 tanalm MZu || Rhodanum [hro- Z] : romanum z ||
 Padum : pacum M' panum P || 752 arderet : Aud. P ||
 bibens : uidens zC'U*G* || 753 Lybie : lybies S libyaes m
 lyblae UG || sati [ti in ras. V] : -is Z'U*G* || minorem :
 -is VMPOzg || 754 famam : -a P || abet Z* || adiuta : adiuta
 M' adluta m' || 755 uenas : -a P || 756 sirtes Z* || hore
 Z* || 759 sitim : -um Z || 760 adque Z || cruento VGSCmz :

permisum est hoc posse sitim. Sed tristior illo
 mors erat ante oculos, miserique in crure Sabelli
 seps stetit exiguis, quem flexo dente tenacem
 auulsitque manu piloque adfixit harenis. 765
 Parua modo serpens, sed qua non ulla cruentae
 tantum mortis habet. Nam plagae proxima circum
 fugit rupta cutis pallentiaque ossa retexit;
 iamque sinu laxo nudum sine corpore uulnus.
 Membra natant sanie, surae fluxere, sine ullo 770
 tegmine poples erat, femorum quoque musculus omnis
 liquitur, et nigra destillant inguina tabe.
 Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
 uiscera; nec, quantus toto de corpore debet,
 effluit in terras, saeum sed membra uenenum 775
 decoquit, in minimum mox contrahit omnia uirus.
 Vineula neruorum et laterum textura cauumque
 pectus et abstrusum fibris uitalibus : omne
 quidquid homo est aperit pestis. Natura profana
 morte patet : manant humeri fortesque lacerti, 780
 colla caputque fluunt. Calido non ociosus austro
 nix resoluta cadit nec solem cera sequetur.

762 illo : -a V^zZu || 763 miseri : -it P || crure : cruce
 Zⁱ || 764 Sepes Zⁱ || tenacem Zⁱ || 765 pilo [o in ras. G] :
 telum pr. II 527, 3 || harenis : arenae Vg PR. ibid. || 766
 qua : quia Z [nt CⁱUⁱGⁱ] i exp. || non om. Zⁱ || ulla : nu-
 || 768 rupta : rap- Zⁱ || que : om. Mⁱ || ossa : ora MPGⁱ
 || 769 sinu : sunus Mⁱ || laxo : l. est. MⁱP et [in ras. cum
 lamque sinu] U || nudum ['udum Zⁱ] : n. est Vg nudo
 (?) G || 770 natant : rapit m || sanie : -em Mⁱ -am P ||
 771 omnis : -es Zⁱ || 772 liquitur : Linq. MPGⁱ || destillant :
 dis. VUG'm || 774 quantus : -um ZⁱGm || debet : posset
 a || 776 Dicoquit Zⁱ || mox Kortte : mor U mons C mors
 cert. || 777 etelaterum MPGⁱ || textura : iunct. VQ ||
 778 abstrusum : abt. MⁱU obst. Vⁱ || fimbbris MPGⁱ || omne :
 -ni MⁱP || 779 aperit : om. P, post *pestis [eras. a?] S ||
 pestis : tes- Mⁱ?P || 780 patet : -ent MPGⁱ || 782 cera : cesa z

parua loquor, corpus sanie stillasae perustum :
hoc et flamma potest; sed qui rognis abstulit ossa?
Haec quoque discedunt, patrisque secuta medullas
nulla manere sinunt rapidi uestigia sati. 786

Cinyprias inter pestes libi palma nocendi est :
eripiunt omnes animam, tu sola cadauer.

Ecce subit facies leto diuersa fluenti.

Nasidium Marsi cultorem torridus agri 790
percussit prester. Illi rubor igneus ora
succedit, tenditque cutem pereunte figura
misceens cuncta tumor toto iam corpore maior,
humanumque egressa modum super omnia membra
afflatur sanies late pollente ueneno; 795
ipse latet penitus congesio corpore mersus,
nec lorica tenet distenti corporis auctum.

Spumeus accenso non sic exundat aeno
undarum cumulus, nec tantos carbasa coro
curuauere sinus. Tumidos iam non capit artus 800
informis globus et confuso pondere truncus.
Intactum uolucrum rostris epulasque daturum
haut impune feris non ausi tradere busto
negandum stante modo crescens fugere cadauer.

1

783 perustum : p. est Z' || 784 qui MP : quis cett. ||
785 Necque Z' || discedunt P || putris : -es Z' m || 787
Cinyprias [hi in ras. z] || pestes : -is Z'

790 mersi P || 791 prester [ter in ras. z] : prister MP ||
793 miscens : -et G -ent Z' || corpore : tor. P || 795
afflatur : -us Z' afflatur VP || pollente : pal. Z' tal-
MPSzu || 796 mersus [e ex o M] : messus Z' vel nexus m
|| 798 exundat : exultat z || 799 charo Z' || 800 curuauere :
Qui valuere MP || iam non : n. i. ZS || capit : carpit M' ||
801 pondere : pend. M' || truncus : -os Z' || 803 tradere
busto : trade robusto M' || 804 fugere : fulg. M fulgure P
vel liquere ms .

Sed maiora parant Libycae spectacula pestes. 805
 Impressit dentes haemorrhois aspera Tullo,
 magnanimo iuueni miratorique Catonis.
 Vtque solet pariter totis se effundere signis
 Corycii pressura croci, sic omnia membra
 emisere simul rutilum pro sanguine virus. 810
 Sanguis erant lacrimae; quaecumque foramina nouit
 umor, ab his largus manat cruor: ora redundant
 et patulae nares, sudor rubet; omnia plenis
 membra siuunt uenis, totum est pro uulnere corpus.

At tibi, Laeue miser, fixus praecordia pressit 815
 Niliaca serpente cruor, nulloque dolore
 testatus morsus subita caligine mortem
 accipis et socias somno descendis ad umbras.
 Non tam ueloci corrumpunt pocula leto,
 slipile quae diro uirgas mentita Sabaeas 820
 toxica fatilegi carpunt matura Saitae.

Eece procul saeuus sterilis se robore trunc*i*
 torsit et immisit (iaculum uocat Africa) serpens

805 cm. MPQ¹, post 807 G¹; hunc uersum alii legunt hic
 all supra, sequente. Ecco subit facies [789] schol. in G ||
 806 haemorrheos Z¹ || 807 iuue Z ni supr. z iunem S ||
 808 sole Z¹ || se U^m : om cett. || effundere : fu- G¹ || signis
 variis modis recentiores correxerunt || 809 croei : croci M¹Z¹
 || 810 Emisseere Z || rutilum pro : rutilatum ZGQ || 811
 erant : erat Z¹PS || nouit : mo- ZU¹ || 812 manat : *ll***at Z¹ ||
 ora : ossa Z¹ || redundant : -at Z'm || 814 siuunt : plu-
 Z || uenu* V¹

817 testatus : -tur VM PG¹ uel -tor u [legitur et -tor C¹] ||
 818 acclpis : -it G¹ || et : set P || socias [uel s. u] :
 stygias MS stig- PQg et in ras. U || descendis [dis- Z] : -it P
 G¹ || 820 quae : om. Z¹ q; z || 821 fatilegi : -feri G¹ ||
 matura : na- Z¹ || saitae uel -te Cu : site P satae z sagitae
 in ras. praefer s M sabei cett.

822 saeuus : -as Z¹ -o V¹Cg -is [?] M¹ || sterilis [-re- Z] :
 -li G¹m || se ZG¹m [se*** S] : e MPUC de V || robore : -ra
 Z¹ || 823 immisit VZG : e- cett. || uocat : uolt Z¹ uolat

perque caput Pauli transactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit : rapuit cum uinere fatum. 825
Deprensum est, quae funda rotat, quam lenta uolarent
quam segnis Scythicae strideret harundinis aer.

Quid prodest miseri basiliscus cuspide Murri
transactus? Velox currit per tela uenenum
iuaditque manum; quam protinus ille rectecto 830
ense ferit totoque semel demittit ab armo,
exemplarque sui spectans miserabile leti
stat tutus pereunte manu. Quis fata putauit
Scorpion aut uires maturae mortis habere?
Ille minax nodis et recto uerbere saenus 835
teste tulit caelo uicti decus Orionis.
Quis calcare tuas metuat, salpuga, latebras?
Et tibi danū Stygiae ius in sua fila sorores.

Sic nec clara dies nec nox dabat atra quietem
suspecta miseris in qua tellure iacebant. 840
Nam neque congestae struxere cubilia frondes,
nec culmis creuere tori, sed corpora fatis
exposili uoluuntur humo calidoque uapore
adliuent gelidas nocturno frigore pestes

824 transacta : -ae MP transicta m || 826 quam lenta :
quemensa Z' || uolarent [nt exp. Z] : -et P || 827 quam :
Quem Z' || cythyaee Z'

830 quam : om. Z' || rectecto : recto P || 831 semel Z' :
simil cert. || demittit : di- ZPUG legitur et dimisit C' || 832
Exemplum legitur et exemplar C' || sui spectans : sui exp.
VG suspectans Z' || leti : leto M' fati Z' || 833 stat
tulus : Statutus MPP Stat uiuus E || putauit : -ret Zum ||
835 saenus : -o MP -is Z' || 836 uicti : -ta Z' || 837 me-
tuat : -it ZQa || salpuga Pr : -pulga M' sarpinga C nel sal-
pugna u salpygia Q salputa unus codex adnotationum sal-
piga (ig in ros. G -yga Sm) cert.

839 Sic: SI P' Sed G' || atra: aera Z' || 840 suspecta: -am
UG' -a est F || 842 culmis : -us Z' || cul miscereuere M'P ||
844 adliuent : Adie- G'